

УДК 070:271–788–055.20. Жан”1918/1921” (093.3)

СПОГАДИ ФРАНЦУЗА З КВЕБЕКУ ОТЦЯ ЖАНА, ЧСВВ, ЯК ЗАСІБ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ КОНФЕСІЙНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

П. Шкраб’юк

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Стаття розповідає про француза за походженням о. Йосафата Жана, римокатолика, який перейшов на східний обряд, вступив до монашого Чину отців василіян, а в 1918-1921 роках брав діяльну участь в українському державотворенні.

Ключові слова: Канада, Україна, василіяни, ЗУНР, капелан, служіння.

“Моє служіння Україні”. Це назва спогадів, про які йтиме мова. І назва характеристична. Бо так міг сказати кожен із учасників Визвольних змагань 1918-1921 років. Та й споминок на цю тему призбиралося чимало. Досить назвати таких авторів і дійових осіб, як Михайло Грушевський (1), Дмитро Дорошенко (4), Дмитро Донцов (3), Роман Дашкевич (2), Євген Коновалець (6), Ісаак Мазепа (7), — щоб зрозуміти, які безцінні й автентичні (хоча й суб’єктивні) документи маємо для пізнання нашої непростой, часто-густо трагічної, але й героїчної минувшини.

Проте спогади о. Жана особливі. І особливі тому, що їх написав не українець, а “чужинець”, француз, який, однак, усім серцем прихилився до українства, і не тільки служив Церкві як чернець-василіянин, а й служив українській національній ідеї як секретар і перекладач Міністерства справ заграничних урядів Західно-Української Народної Республіки, капелан Української Галицької Армії, член дипломатичних місій у Варшаві, Ризі, Парижі. На цьому тлі заголовок “Моє служіння Україні” набуває іншого, підкреслено-глибшого значення й звучання. Розглянемо два домінуючі аспекти — конфесійний та національний, їх взаємозв’язок, специфіку та історію.

1. Містечко Старий Фабієн, що в провінції Квебек у Канаді. Саме тут, у побожній християнській родині, й народився Жан (19 березня 1885). З дванадцяти дітей він був сьомий. У день появи на світ його й охрестили. І дали “такі імення: Франц-Йосиф Вікторіян, на пригадку тодішніх володарів Австрії (Франц-Йосиф I) і британської королеви (Вікторія I)” (5).

1890 року Жан пішов до школи, а 6 вересня 1891-го побачив корабель “Орегон”, на якому пливли до Канади перші українські емігранти Василь Єлиняк та Яків Пилипів (пізніше він потоваришував з Єлиняком, навіть провів його на вічний спочинок). Після десяти класів Жан проходив у Колегії в Ріму

гуманістичні студії й риторику. 17 листопада 1902-го прочитав у найбільшому канадському часопису “Ля Прессе” про приїзд до Канади трьох місіонерів з Василянського Чину — і ця дата, зазначає він, “була переломною для мене, і відтоді я почав цікавитися українськими емігрантами” (5; 5).

Опісля Жан вчився в університеті в Квебеку, відтак у Великому Семінарі в Монреалі (там же й учителював) — і завжди так складалося, що про українців він чув тільки похвальні, захоплені слова як про напорчуд працьовитих, ощадних і дбайливих людей. 11 листопада 1908 року він прочитав брошуру “Прямуювання до схизми і ересі”, яка розповідала про підступну антикатолицьку акцію серед українських поселенців; наприкінці був заклик до канадійців, аби йшли рятувати своїх братів по вірі.

І Жан постановив посвятити своє життя католикам-українцям. Його підтримав о. Йосиф Адоніас Сабурен, теж француз, який 8 вересня 1907 року перейшов у Крехові на східний обряд (навчався там десять місяців), а тепер успішно працював серед українців Канади. Прикладом був і о. Деляре, редемпторист, чия книжечка про схизму і ересь так вразила й надихнула Жана. Бельгієць Деляре вільно володів українською мовою, як, зрештою, його побратими по Чину й національності — отці Йосиф Схрейверс, Ксаверій Бонн чи Маврікій Ван де Малє.

Нарешті 14 серпня 1910 року — висвячення. А менш як через місяць, 6 вересня, в Монреалі розпочався Світовий Євхаристійний Конгрес — і о. Жан мав незабутню зустріч з митрополитом Андреєм Шептицьким, який схвалив намір молодого священика працювати для українців у Канаді. Невдовзі о. Жан та ще два французи-священики відпливли з Канади до Галичини. І рівно через місяць, 17 жовтня 1910-го, вже були у Львові, а звідти о. Жан приїхав до Крехова, тут вивчив українську мову, а 6 вересня 1911 року з дозволу Риму змінив обряд: став греко-католиком. Опісля о. Жан повернувся до Канади, був управителем української місійної школи у містечку Сифтоні.

У Сифтоні о. Жан надумав вступити до Чину отців василян. Протоігумен Платонід Філяс дав згоду — і наприкінці вересня 1913 року о. Жан вдруге виїхав до Крехова, де розпочав свій чернечий новіціят (початкову підготовку), через півроку отримав василянську рясу та нове монаше ім'я — Йосафат, а ще через два місяці вибухнула війна — і розпочалося тривожне життя о. Жана, яке й привело його до безоглядного служіння Україні, але вже в новому статусі і в нових умовах. І знову ж таки — це не було випадково, а обумовлено попереднім ходом подій.

2. Переміна обряду. Перша св. Літургія українською мовою. Щирі вітання співбратів. Опісля греко-католик Жан здійснив, як він каже, паломництво Галичиною: побував у Гошеві, Дрогобичі, Станіславові, Львові, Бучачі, Улашківцях, Михайлівцях, Перемишлі, Хирові. Розшукував давні ікони, стародруки, рукописи (наприклад, знайшов Поминальник, де була записана ціла родина Петра Сагайдачного). Зустрічався з багатьма небуденними людьми, як от єпископ Хомишин, о. Єремія Ломницький, ЧСВВ, чи о. д-р Йосиф Боцян...

“Найкраща моя прогулянка по Галичині, — підкреслює о. Жан, — було радше подорожування в 1911 р. до Підлисся, на Білу Гору, де дня 29 жовтня благословлено той величавий залізний однораменний хрест на 15 метрів високий, немов на винагородження від трираменного православного хреста, що наші

москвофіли поставили на гробі Маркіяна Шашкевича в 1906 р. у Львові”. Йосафат Жан приїхав уранці — “і вже було там понад 15 тисяч звеличників Маркіяна, які вкрили цілу Підлисецьку Білу Гору. В асисті 11 священників мітрат Туркевич правив Сл. Божу, а співав хор 250 осіб, найкращих співаків золочівської землі” (5; 26).

Ще одна промовиста деталь. У Лаврові о. Жан вступив до Товариства “Січ” — “і незабаром, — згадує він, — ми дали концерт у честь Маркіяна Шашкевича”. Це навіть увічнила світлина: Йосафат стоїть “посередині, з маленькою борідкою...” (5; 26).

Така діяльна мандрівка пам’ятними місцями Галичини (а затим — і Закарпаття) говорила, що чуйний і допитливий Йосафат Жан став не лише греко-католиком, а й... українцем. Себто українцем д у х о в н и м. Так, як австрійський архикнязь Вільгельм Габсбург (Василь Вишиваний) чи поляк Вячеслав Липинський. Чи сотні інших чужинців-ідеалістів. Про це свідчать і подальші дії о. Жана.

З початком війни о. Жан переїхав з Крехівського новіціату до Лаврова, де як душпастир обслуговував сім парафій; звідки його скерували до Жовкви: там упродовж року служив помічником пароха; відтак йому доручили провадити у Бучачі василіянську місію школу — і тут отця застала звістка про Листопадовий зрив у Львові. монастир опинився в центрі історичних подій. У половині листопада 1918-го сюди прибув Вільгельм Габсбург (Василь Вишиваний) зі своїм ад’ютантом сотником Остапом Луцьким — і пробув тут декілька місяців. 31 травня 1919 року в обителі зібралися послы західноукраїнського парламенту — Української Національної Ради, які всю повноту політичної влади передали Євгенові Петрушевичу, а командування Українською Галицькою Армією — генералові Олександрові Грекову. Цього ж дня секретар заграничних справ Західних областей УНР (ЗОУНР) д-р Степан Витвицький приніс Жанові для перекладу на французьку мову документи про скасування парламенту та вибори диктатора...

“Так при кінці травня 1919 р. саме з Бучача, — згадує о. Жан, — починається моє кількарічне Служіння Українській Державі в її визвольній добі” (5; 105). І про це розповідають його спогади — жваві, щирі, переконливі. І фактологічно багаті. Насамперед — на зустрічі о. Жана з митрополитом Андреем Шептицьким та Апостольським нунцієм у Варшаві Акілле Ратті, який 1922 року став Папою під іменем Пій XI. Ці зустрічі допомогли о. Жанові відкрити філію Українського Червоного Хреста, котрий опікувався українськими священниками та вояками, які поневірялись у польських в’язницях і концентраках.

Йосафат Жан подає і мальовничі силуетки політиків та військових діячів, з якими його зводила доля. Це Симон Петлюра, генерал Греков, генерал Курманович, заступник голови української дипломатичної місії у Ватикані бельгієць Ксаверій Бонн, Софія Русова, Павло Скоропадський, Осип Назарук, Кость Левицький, Андрій Ливицький, Іван Огієнко, Володимир Чехівський — власне, всі найвизначніші постаті того часу. Причому о. Жан ніде не відчужується від них, як і від селян, — навпаки: він всюди наголошує, що це “наші люди” (5; 112), а все, що відбувається, то це “наша (себто і його. — П.Ш.) історія” (5; 113), “наша Галицька Армія...” (5; 115). Більше того, “Українська Галицька

Армія, — підкреслює о. Жан, — була найкраща й найвідважніша з усіх армій, що існували на світі” (5; 112).

Можна виокремити й третю групу фактів. Це опис колізій, пов'язаних з перебуванням о. Жана як перекладача і секретаря Надзвичайних дипломатичних місій УНР та ЗУНР на мирових конференціях і нарадах у Варшаві, Ризі, Женеві, Лондоні, Парижі та Генуї. І знову спілкування з вершителями європейської політики. Серед них — прем'єр-міністр Франції Жорж-Беджамен Клемансо, прем'єр-міністр Великобританії Лойд-Джордж Девід, фельдмаршал Британської армії Фердинанд Фош, Король Сербії Александр, Міністр закордонних справ Німеччини Вальтер Ратенау, керівник Польської держави Юзеф Пілсудський... В калейдоскопі всіх цих зустрічей, вражень, домагань була і така значуща подія, як військове капеланство.

...Подільське містечко Борщів. Сюди УГА відійшла невдовзі після героїчної Чортківської офензиви. І тут отець-василіянин Лев Манько, який служив польовим духівником (фельдкуратором), порадив стати військовим капеланом й о. Жанові. 15 липня 1919 року о. Жан зустрівся з о. Маньком вдруге. “Він, — згадує Йосафат, — запровадив мене до жида-кравця (полковий кравець), щоб той пошив мені військовий мундир польового духовника і стрілецьку шапку. Той кравець взяв міру, а на другий день увечері все було елегантно пошите”. Здається, справа звична. Але ні. “Цей мундур, — зазначає о. Жан, — був для мене найбільшою нагородою за мої труди, а плащ із жовтим тризубом на правім рукаві вказував, що я працюю в Головній Команді УГА” (5; 124).

Потім був Кам'янець-Подільський. Тут — відвідини бараків, шпиталів, переповненими хворими на тиф, Богослуження в просторій каплиці, розмови з ректором університету Іваном Огієнком та — одночасно з капеланством — перекладацька праця для генерала-четаря УГА Віктора Курмановича. Та перед тим — переправа через Збруч, для чого Армія побудувала спеціальний міст. “Щоб перейти Збруч, — пише о. Жан, — я зліз з підводи і пішки перейшов через міст. На другім боці я впав на коліна і цілував ту святу землю, зрошену кров'ю тисячів мучеників за Віру і Волю” (5; 124).

* * *

На цьому й закінчую свою коротку розповідь про місткі й одухотворені спогади о. Йосафата Жана, які вчать нас, українців, в тому числі й журналістів, відтворювати пережите, передумане й бачене небайдужим серцем; безкорисливо любити свою Батьківщину, а значить позбуватися комплексу меншовартості й деструктивізму; шанувати рідних “чужинців” — цих ідеалістів, які присвятили своє життя Україні.

Додам тільки, що о. Йосафат Жан служив Україні до кінця своїх днів. Він, зокрема, намагався спорудити для українських поселенців ціле селище — Шептицьке — у провінції Квебек; піклувався переселенцями-українцями в Боснії (туди його посилав Андрей Шептицький) та вояками дивізії “Галичина”, домагаючись, аби вони не потрапили до рук “Смершу”, а переїхали до Туреччини (5; 321). Він же збудував у самому центрі Лондона українську католицьку церкву, замовив для св. Йосафата Кунцевича саркофаг-релікварій на 1000 доларів, що в ту пору — а це 1921 рік — було значною сумою і т. д.

Помер о. Жан 1972 року у василіянському монастирі Мондер (Канада), маючи 87 літ.

Залишив по собі вдячну пам'ять і спогади "Мое служіння Україні" (1953), ксерокопію яких і використано в цій публікації.

-
1. *Грушевський М.* Спомини. Частина друга // Київ. — 1989. — ЧЧ. 8-11.
 2. *Дашкевич Р.* Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за Золоті українські Ворота // Україна. Наука і культура: щорічник. Вип. 28. — Київ, 1994.
 3. *Донцов Д.* Рік 1918, Київ. — Київ: Темпора, 2002.
 4. *Дорошенко Д.* Спогади про недавнє — минуле. Частина перша. — Львів, 1923.
 5. *Жан Й., о., ЧСВВ.* Моє служіння Україні (Автобіографічні спомини). — Тут і далі цитую за ксерокопією праці із зазначення сторінки. Ксерокопія зберігається в домашньому архіві автора цих рядків.
 6. *Коновалець Є.* Причинки до історії української революції. / За другим виданням Проводу Українських націоналістів 1948 р. — Львів, 2001.
 7. *Мазепа І.* Україна в огні й бурі революції 1917-1921. — Київ: Темпора, 2003.
 8. Див. також: *Zonior Keywan.* A Turbulent Life: Biographe of Josafat Jean o.S.B.M. (1885-1972). — Canada, 1990.

**FLASHBACKS OF FATHER JEAN, FRENCHMAN
FROM THE QUEBEC, RSBG, AS METHOD OF CONCEPTUALIZATION
OF CONFESSION AND NATIONAL IDENTITY**

Petro Shkrab'yuk

L'viv Ivan Franko National University

79000 Lviv, Universytetska Str. 1

Tel. office: (032) 296-47-75

E-mail: journft@franko.lviv.ua

The article narrates about F. Josafat Jean, a Frenchman by birth, Roman Catholic, who passed to the East ceremony, entered to the monastic Rank of the Fathers of Basilians, and in 1918-1921 participated in Ukrainian formation.

Keywords: Canada, Ukraine, WUPR (Western-Ukrainian People's Republic), chaplain, service.

Стаття надійшла до редколегії 18.11.2005